

Herman Van Rompuy geflankeerd door een deel van het bestuur van de Doorwerth-Conferentie. Van links naar rechts: drs. Frits Spangenberg, mr. Andreas Dijkhuis, mr. drs. Elco Brinkman, Herman graaf Van Rompuy, Gerard Alferink, ir. Tia Hermans en drs. Liesbeth Kortbeek. Foto: Hans Dijkstra/gaw ontwerp + communicatie

Besturen in de Europese Raad als voorbeeld voor gremia in het groene domein

Op het eerste gezicht lijkt het niet erg voor de hand liggend om Herman Van Rompuy uit te nodigen als gastspreker voor de Doorwerth-Conferentie op 30 oktober 2015. De overweging die eraan ten grondslag lag, is de inspiratie die hij bestuurders kan bieden. Een terechte gedachte blijkt tijdens de conferentie. Samenwerken in welk gremium dan ook betekent solidariteit tonen, verantwoordelijkheid nemen, soevereiniteit overdragen en een goede feedback met de achterban. Of je nu acteert in de Europese Raad of in een overleg van natuur- en landschapsorganisaties om krachten te bundelen.

Herman Van Rompuy heeft geen nauwe betrokkenheid (meer) met het groene domein. Ja, hij was enkele weken Belgisch minister van landbouw, maar verder nam natuur en landschap in zijn carrière geen prominente plek in. Wel heeft hij persoonlijk grote affiniteit met natuur en landschap. Voor aanvang van de conferentie vertelt hij hoe hij in Zuid-Brussel woont in het groene landschap met prachtige bossen. Wat dat betreft moet de omgeving van kasteel Doorwerth vertrouwd aandoen. Van Rompuy was aanvankelijk verbaasd om als spreker te worden uitgenodigd. Na de toelichting dat zijn jarenlange ervaring als voorbeeld kan dienen, stemde hij met plezier in om invulling te geven aan de conferentie die onder meer ten doel heeft gedachteprocessen in de organisaties in en rondom het groen te versterken. Met de deelnemers aan de conferentie deelde Van Rompuy aldus zijn ervaringen tijdens zijn voorzitterschap van de EU en de lessen die hij daaruit heeft getrokken. Begin 2010 trad hij aan als eerste voorzitter van de Europese Raad. Onverwacht belandde hij in een bijzonder turbulente periode. De belangrijkste en grootste uitdaging was om de eurozone stabiel te

houden. 'Als we dat niet gedaan zouden hebben, zouden we niet alleen een recessie maar ook een depressie gehad hebben en vandaag de dag de rust niet zijn teruggekeerd.'

Culturen, volken en landen

Problemen aanpakken met al die verschillende culturen, volken en landen bleek geen sinecure. Van Rompuy somt een gamma aan gevoeligheden op, waarmee rekening dient te worden gehouden. Alle 28 eerste ministers moeten het in de Europese Raad met elkaar eens worden, waarbij ze in hun achterhoofd er rekening mee houden dat ze bij thuiskomst aan minimaal de meerderheidspartijen de overeenkomst moeten kunnen uitleggen. 'Dan is er geen sprake meer van 28 maar van zeker 60-70 partijen.' Bovendien is er een EU van het noorden en het zuiden, het oosten en het westen. En bestaat er een onderscheid tussen eurozone- en niet-eurozonelanden. Er zijn twee grote politieke families: de sociaaldemocraten en de Europese volkspartij. Uiteindelijk zijn vooral Frans-Duitse akkoorden bepalend, omdat deze landen representatief zijn voor twee grote Europese culturen: een van katholieke en een van protestantse origine, waarbij in de katholieke traditie de nadruk meer ligt op solidariteit en bij de protestante op de eigen verantwoordelijkheid en soevereiniteit. 'Als Frankrijk en Duitsland een akkoord hebben, kunnen veel landen zich daarin terug vinden.'

In dit krachtenspel was het onder het voorzitterschap van Van Rompuy lastig om de Unie bij elkaar te houden. De economische recessie werd een existentiële crisis: overleeft de eurozone het of niet? Dat komt volgens Van Rompuy, omdat de EU een jonge gedachte is. 'De Unie is nog altijd een "work in progress". De recente geschiedenis en de veelheid aan talen zal het altijd tot een heel bijzondere constructie maken. Het behoort al wel tot ons DNA maar niet op hetzelfde niveau als dat van landen.' Het voordeel van een existentiële crisis is wel dat problemen makkelijker worden opgepakt, zie ook wat er gebeurt rondom de vluchtelingencrisis.

Langetermijndenken

Dikwijls wordt gezegd dat de Unie onvoldoende anticipeert op ontwikkelingen voor de lange termijn. Van Rompuy vindt dat maar deels terecht; grote gebeurtenissen in onze samenleving gebeuren altijd onverwacht. Iets waar we op 13 november opnieuw aan werden herinnerd door de terroristische aanslagen in Parijs. 'Toen de Berlijnse Muur viel was de Duitse bondskanselier in Warschau. De Arabische Lente, wie had dat zien aankomen? Wie had gedacht dat de eurozone in het voorjaar van 2010 op springen zou staan door de financiële crisis? We hebben crisismanagement gepleegd en maatregelen genomen, opdat deze crisis nooit meer zou kunnen hervatten. Toen Griekenland in het voorjaar van 2015 opnieuw in de problemen raakte, was de rest van de eurozone door het langetermijndenken stabiel.'

Inmiddels is de Europese economie aan de beterende hand. Van Rompuy: 'Spanje realiseert in 2015 een groei van 3 procent en Ierland 6 procent. Had Griekenland de regering behouden, dan had ze een groei gehad van 3 procent. Cyprus verlaat eind 2015 het hulpprogramma en gaat de lening terugbetalen. De economie herleeft met 1,5 procent in 2015, 2 procent in 2016. Het is niet allemaal kommer en kwel, maar we zijn er nog niet. De groei is te laag voor een duurzame financiering van onze sociale voorzieningen.'

Nieuwe maatregelen om economieën structureel te verbeteren en competitiever te maken liggen op het digitale vlak en op het vlak van energie, innovatie, research & development. 'Op vele domeinen moeten we onze markten meer integreren. Mijn allerlaatste Europese Raad was gewijd aan de voorbereidingen van de klimaatconferentie eind november in Parijs. Met z'n 28'en hebben we besloten in 2030 de uitstoot van broeikasgassen terug te brengen naar 14 procent ten opzichte van

1990. Als sommige landen zeggen: dat kunnen wij niet – bijvoorbeeld Polen omdat ze nog veel kolen hebben – dan doen anderen wat meer. Zo hebben we in het midden van de crisis ook nagedacht over beslissingen voor de lange termijn.’ En een staaltje van solidariteit.

Soevereiniteit en solidariteit

Toch staat gebrek aan solidariteit en de weerstand tegen overdracht van soevereiniteit een verdieping en versteviging van de EU in de weg, meent Van Rompuy. Wat betreft solidariteit: ‘De Europese solidariteit zit in het Europese budget (slechts 1 procent van het Europese bruto nationaal product). Ongeveer 40 procent (structuurfondsen) gaat als hulp naar landen en regio’s met een lagere levensstandaard. Ik heb daar nooit veel protest tegen gezien. Is er te weinig Europees budget voor reddingsoperaties zoals voor Spanje en Griekenland – leningen, geen schenkingen! – dan komen dit soort bedragen uit het nationale budget. Dan wordt het zichtbaar en moet men zich daarvoor nationaal verantwoorden. Dan wordt het beroep op solidariteit heel moeilijk. Dat geldt voor de solidariteit over de vluchtelingen crisis nog meer.’

Wat betreft soevereiniteit: ‘Het is eigenlijk een paradox, de grootste overdracht van soevereiniteit hebben we al gehad: die van de munt. De laatste jaren is alleen soevereiniteit overgedragen wanneer men met de rug tegen de muur, met de afgrond voor ogen en met het mes op de keel staat. Dat is niet de goede manier van werken. Pas in crisistijd was er de kracht, de moed om te veranderen. We zijn erin geslaagd om de landen op een lijn te krijgen, omdat er geen alternatief was. Dat is geen enthousiasmerende boodschap. Ik zou veel liever zeggen: we hebben een Europa van de vrije keuze.’ Van Rompuy’s conclusie luidt – en die slaat niet zo aan in Nederland – dat we meer aan Europese integratie moeten doen. ‘Omdat we al een gemeenschappelijke Europese munt hebben die voordelen oplevert, en we het daar niet bij kunnen laten. We zullen een gemeenschappelijk beleid voor een economische en monetaire unie moeten formuleren. Dat zal ook met zich meebrengen dat er op het vlak van soevereiniteit, solidariteit en verantwoordelijkheid veel moet gebeuren. Het is het Europa van de noodzaak.’

Parallellen en verschillen

Het werken aan een verdere Europese integratie wordt echter overschaduwd door de vluchtelingen crisis. Van Rompuy: ‘We waren effectief gewaarschuwd, maar dachten en hoopten dat het niet onze oorlog was en daar ook zou blijven. Het ging zelfs zover dat sommige landen de hulp aan de vluchtelingenkampen met 40 procent hadden verminderd. Het werd de trigger voor mensen om collectief in beweging te komen. En ook toen 700 vluchtelingen op de Middellandse Zee verdronken konden ineens 27 andere landen Italië helpen.’

In het onderschatten van de vluchtelingen crisis ziet Van Rompuy een parallel met de eurozone crisis: het ontbreken van gemeenschappelijk beleid. ‘Bij de invoering van de euro is geen gemeenschappelijk beleid gemaakt. Datzelfde geldt bij de invoering van de Schengenzone voor gemeenschappelijk asielbeleid. Het zijn grote politieke projecten, bestemd voor normale tijden. Bij crisis is er altijd een periode van verwarring, waarin oplossingen alle richtingen uitgaan. Het ene land heet de vluchtelingen welkom, de ander bouwt een muur. Pas na een paar weken concludeert men: we moeten werken aan een Europese oplossing.’ Wat Van Rompuy toejuicht, want zegt hij: ‘Stelt u zich eens voor dat de EU niet meer zou bestaan. Wilt u zien wat 28 soevereine landen met 28 muren doen? Ik sta dan niet in voor wat er gaat gebeuren. In een wereld zonder de EU mogen we niet uitsluiten dat er geweld wordt gebruikt. Ooit is voor minder oorlog gekozen.’

Er zijn ook grote verschillen tussen de eurozone en vluchtelingen crisis. 'Tijdens de eurozone crisis konden we zeggen: als we hard werken, kunnen we het tij keren. Bij de vluchtelingen crisis hebben we niet alle parameters in handen. Zolang de oorlog duurt, blijven vluchtelingen komen. Dat maakt burgers en politici wat machteloos. Het zal nog lang duren, maar ik heb voor de allereerste keer de indruk dat er bij de wereldleiders een zekere wil is om tot een oplossing te komen.'

Lessen met het oog op Afrika

Laat dit ook een les zijn voor ontwikkelingen in Afrika, meent Van Rompuy, al zijn oorlogs-vluchtelingen iets anders dan economische vluchtelingen. In Afrika leven nu 1 miljard mensen, schetst hij, in 2050 zijn het er 20 en eind van de eeuw 23 miljard. Al gaat het een aantal landen economisch beter, met zo'n bevolkingsgroei zal de welvaart weer afnemen. 'Het is bekend dat er een gigantisch probleem gaat komen: hoe minder ontwikkeling hoe meer migratie. We moeten alle zeilen bijzetten om dat te voorkomen en niet de fout begaan om de ontwikkelingssamenwerking af te bouwen. Er zou een alliantie van verschillende grote landen moeten komen. China investeert al gigantisch in Afrika. Hoewel ze dit vooral voor eigen profijt doet, profiteren de Afrikanen er ook van. We moeten allemaal vanuit onze eigen invalshoek met onze eigen redenen aan die economische ontwikkeling werken. Het zijn onze burens.'

Terug naar het niveau van de Doorwerth-Conferentie

In een debat na de inleiding van Van Rompuy (zie ook kader Enkele vragen aan Van Rompuy) bespreken de deelnemers wat ze van zijn ervaringen en bespiegelingen kunnen leren. Besturen op Europees niveau verschilt niet zo sterk van het besturen van nationale organisaties, zoals we geneigd zijn om te denken. Een gedeeld beeld van de bestuurders is dat Van Rompuy een spiegel voorhoudt en een zoekrichting geeft.

Om in de termen van Van Rompuy te spreken: grote veranderingen komen onverwacht. In het groen zijn de veranderingen minder schokkend en schoksgewijs als bijvoorbeeld de vluchtelingenproblematiek maar ook hier is de omgang met het groen/het landschap nu fundamenteel anders dan vijf à tien jaar geleden. Wie had dat zien aankomen? Het is een echte uitdaging voor alle organisaties, het rijk, provincies en gemeenten om natuur en landschap een goede plek te geven. Er zal minder geld zijn, er zal meer relatie met de economie moeten worden gelegd. En daar kunnen alle partijen elkaar bij helpen en hun verantwoordelijkheid in nemen. De Doorwerth-Conferentie kan als high level netwerk in een veilige omgeving daaraan bijdragen, door uitgangspunten te bieden voor een intern debat om met elkaar van gedachten te wisselen over samenwerking, besturen en vertegenwoordiging van de achterban. De Doorwerth-Conferentie biedt een platform om boven een probleem uit te stijgen en elkaar daarin te vinden. Hier is een gebied te ontginnen waarin bestuurders elkaar nog verder kunnen versterken.

Andere lessen: 1) al denken alle EU-landen verschillend over Europa, de landen die veel informatie in de EU stoppen slagen erin steeds verder te komen, 2) iedere bestuurder van EU tot lokaal heeft een achterban: als bestuurder moet je naar de achterban, en nog eens en nog eens om te weten wat zij vinden, om hen te betrekken en draagvlak te creëren, 3) in het groen is er veel wat bindt denk aan biodiversiteit, particuliere initiatieven, ondernemerschap. Zoek elkaar daarin op, 4) "think global and act local" is ook voor kleinere onderwerpen te vertalen. Vaak worden mensen op lokaal niveau onvoldoende verbonden.

Tot slot een opsteker voor de Doorwerth-Conferentie: Omdat dit een forum is waar ieder van gedachten kan wisselen, vindt er een proces plaats tussen betrokkenen. In de zeventien jaar van de

Doorwerth-Conferentie zijn we gegaan van exclusief denken voor de eigen organisatie naar inclusief denken met de collega's uit de andere organisaties voor de leefomgeving. Daar zit het verbindende element voor de toekomst van de Doorwerth-Conferentie: vanuit de verschillende perspectieven met elkaar inclusief denken over de leefomgeving.

Auteur: Ria Dubbeldam/gaw ontwerp + communicatie

Enkele vragen aan Van Rompuy

Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) was eens een van de pijlers van de EU. Dit heeft zeker een mate van solidariteit en voorspoed gebracht. Welke rol acht u de komende vijf à tien jaar weggelegd voor het GLB en het platteland?

'De landbouw was in de tijd van Mansholt het enige wat gemeenschappelijk was. Ondertussen is nieuwe politiek ontwikkeld waarin de landbouw een stap terug heeft gedaan en zich heeft moeten aanpassen. Een deel van het budget is verschoven naar plattelandsontwikkeling. Wat van het Europese budget naar landbouw gaat – wat een heel kleine sector is – is nog altijd veel geld in vergelijking met andere sectoren.'

De EU is een unie van de noodzaak, zegt u, en komt pas echt in beweging als sprake is van een existentiële crisis. Een van de crisissen is biodiversiteit. Het is neergezet als een groot Europees programma, maar een groot deel van het budget gaat naar landbouw. Hoe kan biodiversiteit van de natuur hoog op de agenda komen?

'Biodiversiteit wordt niet bekostigd uit het Europese landbouwbudget, maar uit het nationale budget. De implementatie van de Europese richtlijnen is voor het overgrote deel een zaak van de lidstaten. Kijk naar uw eigen regering en eigen gedecentraliseerde overheden.'

Guy Verhofstadt poneert als voormalig premier van België in het boek 'De ziekte van Europa' wellicht een oplossing voor de EU: een beperking van de domeinen met een gemeenschappelijk beleid en waar je het wel doet juist een verdieping. Zou dit een sterker Europa dat zich tot de kerntaken beperkt, kunnen rekenen op een groter draagvlak?

'Zo'n uitruil is niet de oplossing. Nederland heeft al eens de oefening gedaan om te bekijken wat van de Unie is terug te halen. Dat is heel weinig. Als je zegt: er moet minder bureaucratie zijn, ja. Frans Timmermans doet daar heel goed werk voor, maar Europa zal er niet veel geliefder door worden. Mensen merken in het dagelijks leven niet veel van de regelgeving. Ze kijken meer naar resultaten dan naar hoe ze tot stand zijn gekomen. Het gebrek aan draagvlak heeft veel meer te maken met het feit dat men er niet in slaagt voldoende resultaten te bereiken op het gebied van werkloosheid en economische groei, illegale emigratie, de bankencrisis, sociale en fiscale fraude en dergelijke.'

In Europa is ook behoefte aan delegatie van soevereiniteit naar lagere overheden, gemeenten en provincies. De centrale overheid krijgt minder en minder te doen?

'Het bestuur moet je zetten op het niveau waar het het beste past en het liefst zo dicht bij de burgers. Van lokale bewindvoerders vraagt het zeer grote inspanningen om contact te houden met burgers. Hoe meer bestuurders afdalen naar burger, hoe dichter ze op de directe problemen staan

en ook hoe veeleisender de burgers zullen worden, omdat ze de zaken meer in de nabijheid zien. Onderschat niet de benodigde inspanning om mensen te betrekken/ te laten participeren. Er is een theorie die zegt dat de centrale overheid geleidelijk gaat verdwijnen en overgenomen zal worden door de EU hetzij lagere besturen. Ik ben er niet van overtuigd. De sociale zekerheid en fiscaliteit bijvoorbeeld kun je niet organiseren op het lokale vlak en die gaat ook niet naar Europa. Die soevereiniteit zal een overheid niet over willen dragen. Het nationale bestuur zal nog lange tijd het belangrijkste niveau blijven.'